

СТАРИ ЗАВЕТ И ОЦИ ЦРКВЕ

Чувени израз Блаженога Августина може се узети као типичан за читав отачки став уопште према Староме Обећању: *Novum Testamentum in Vetere latet. Vetus Testamentum in Novo patet*. Нови Завет је довршење или испуњење Старога. Христос Исус је Месија пророкован од Пророка. У Њему су се испунила сва обећања и очекивања. Закон и Евангелије чине једну целину. И нико не може да тврди да је истински следбеник Мојсејев ако не верује да Исус јесте Господ. Свако ко у Исусу не признаје Месију, Помазаника Господњег, тиме издаје сами Стари Завет. Једино Црква Христова данас чува прави кључ за Свето Писмо, истинити кључ за пророштва древности и то зато што су се сва та пророштва испунила у Христу.

Св. Јустин одбацује сваку сугестију да је Стари Завет веза која повезује Цркву са синагогом. Он сматра да је истинито управо супротно. Свако јеврејско својатање [Старога Завета] мора бити званично одбачено. Стари Завет више не припада Јеврејима. Стари Завет припада искључиво Цркви. И Црква Христова јесте, према томе, једини истинити Израил Божији. Стари Израил је био тек заматак Цркве. Сама реч "Свето Писмо" у ранохришћанској употреби је, пре свега, значила управо Стари Завет и у том смислу ова реч се користи и у Символу вере: "по [Светом] Писму", то јест по пророштвима и обећањима Старога Завета.

Јединство Библије

Сви рани [хришћански] писци се обилно користе Старим Заветом. Чак је и незнабошцима благовест спасења свагда била представљана у контексту Старога Завета. То је био аргумент из древности. Христос није уништио Стари Савез, већ га је обновио и испунио. Хришћанство, у овом смислу, није било никаква нова религија, већ управо најстарија. Ново хришћанско Писмо је једноставно било укључено у наслеђену јеврејску Библијско Писмо је једноставно било укључено у наслеђену јеврејску Библију, као њен органски завршетак. И једино је читава Библија, [која се састоји од] оба Завета заједно, били сматрана одговарајућим записом хришћанског Откривења. Између два Завета нема прекида, већ постоји јединство Божанскога Домостроја. И први задатак хришћанскога богословља био је

* Из: Georges Florovsky, *The Old Testament and the Fathers of the Church*, The Student World, XXXII N° 4, 1939, pp. 281-288.

да покаже и објасни на који начин је Стари Савез био припрема и антиципација овог коначног Откривења Божијег у Исусу Христу. Хришћанска благовест није била само објава извесних учења, већ, пре свега, сведочење о моћним чиновима и делима Божијим кроз епохе. Била је то историја Божанскога руковођења које врхуни у Личности Христа Исуса Кога је Бог послао да искупи Његов народ. Бог је изабрао Израил за Своје наслеђе, да буди Његов народ, да буде чувар Његове истине, и једино је том Изабраном Народу била поверена Реч Божија. И сада Црква прима ово свето наслеђе.

Стари Завет у целини је био сматран за хришћанско пророштво, [схватан] као својеврсна "припрема за Евангелије". Врло рано су, за потребе хришћанских мисионара, били изабрани извесни нарочити одломци из Старога Завета. *Testimonia* Св. Кипријана један је од најбољих примера ове врсте. И Св. Јустин у свом *Разговору са Трифоном Јудејцем* покушава да докаже истину Хришћанства само на основу Старога Завета. Велика Црква се одлучно супротставила и осудила маркионитски покушај да се Нови Завет одвоји од старозаветних корена. Снажно је било наглашено и подвучено јединство оба Завета и њихово унутарње сагласје. Но, свагда је постојала и извесна опасност прејаког читавања хришћанског учења у списе Старога Завета. Понекад је историјска перспектива бивала опасно затамњивана. Али, у свим тим егзегетским подухватима је било велике истине. Било је то снажно осећање *Божанскога руковођења кроз епохе*.

Стари Завет као alegорија

Историја тумачења Старога Завета у Раној Цркви јесте једно од најзбуdivијих, али и најпроблематичнијих поглавља у историји хришћанскога учења. Заједно са јелинским Старим Заветом, Црква је наследила, такође, и извесне егзегетске традиције. Филон, јелинизовани Јеврејин из Александрије, био је водећи представник прехришћанског подухвата предавања Старога Завета незнабожачком свету. Он је, у циљу остварења овог задатка, примењивао један врло необичан метод, alegоријски метод. Сам Филон није уопште имао разумевања за историју. У његовој философији Библије потпуно су били пренебрегнуте или игнорисани месијански мотиви. За њега је Библија била само систем Божанске Философије, а не свештена историја. Њега нису интересовали историјски догађаји као такви, нити су они за њега били од икакве важности. Библија је за њега била само књига и он у Библији није препознавао никакву историјску перспективу нити развој. Он се према Библији односио пре као према зборнику величанствених парабала и дидактичких прича које треба да пренесу и опишу извесне философске и етичке идеје.

Црква никада није прихватила alegоријски метод у овако екстремном облику. Међутим, мора се уочити снажан утицај Филонов на све ег-

згетске списе првих векова. Св. Јустин се обилато користио Филоном. Псевдо-Варнава (почетак II века) је, једном приликом, отишао, чак, толико далеко да је порицао историјски карактер Старога Завета уопште. Александријска хришћанска школа је прихватила Филонову традицију. Чак је и, касније, Св. Амвросије блиско следео Филона у својим коментарима и зато би се, са правом, могао описати као латински Филон (*Philolatinus*). Оваква alegоријска егзегеза била је нејасна и заводећа.

Било је потребно да прође много времена пре него што је била успостављена односно обновљена равнотежа. С друге стране, не сме се пре небрећи ни позитивни допринос егзегетскога метода. Најбољи представник alegоријске егзегезе у Цркви био је Ориген и његов утицај је био изузетан. Његова егзегетска смелост и дерзновење понекад заиста могу бити шокантни. Он је, истина, много од свога сопственога [учења] учитавао у свештене текстове. Али, била би тешка погрешка Оригена описати као философа. Он је, пре свега и сасвим, био библиста, сасвим сигурно библиста по стилу свога времена. Он је дане и ноћи проводио над Библијом. Његова главна намера је била да заснује свеколико учење и читаво богословље на Библији. Он је, у великој мери, заслужан за снажно присуство библијскога духа у читавом отачком богословљу. Он је учинио још више за обичнога верника, јер му је Библију учинио доступном. Он се у својим проповедима непрестано позивао на Стари Завет. Он је помогао обичним Хришћанима да читају и да се користе Старим Заветом за своје [духовно] назидање. Ориген је свагда наглашавао јединство Библије, доводећи оба Завета у најприснију везу. Он је учинио нови покушај да се заснује читаво учење о Богу на библијској основи.

Оригенова ограничења су очигледна. Али, његов позитивни допринос је много већи. Он је био тај који је својим примером научио хришћанске богослове да се ради свога надахнућа свагда увек враћају свештеном тексту Светога Писма. Његов правац је следила већина Отаца. Али, он се одмах суочио са снажним отпором. Овде немамо времена да се опширније бавимо спором две егзегетске школе у Раној Цркви. Главна обележја [овог спора] су свима позната. Антиохијска школа се залагала за "историчност", а александријска више за "контемплативност". Нема сумње да су оба елемента морала да буду сједињена у једној уравнотеженој синтези.

Историја или проповед

Главна александријска поставка је била да Свето Писмо, будући да је Божански надахнуто, мора у себи да носи и извесну универзалну поруку, за све народе и епохе. Намера александријске школе је била да изложи управо ту поруку, да разоткрије и проповеда сва та богатства Божанске

Стари Завет и хришћанско богослужење

Отачки став према Староме Завету одразио се и на историју хришћанскога богослужења. Јеврејски корени хришћанске Литургије су очигледни. Читав систем хришћанског јавног богослужења стајао је у блиској вези са праксом синагоге. Псалми, наслеђени од Јевреја, постали су образац читаве хришћанске химнографије у Раној Цркви. Псалми образују скелет хришћанских богослужења до данас. Псалми су били основа свеколике хришћанске литературе у старини.

Свако ко се бави проучавањем јавнога богослужења у Православној Цркви од Истока мора да буде импресиониран количином старозаветних референци, наговештаја и слика у свим богослужењима и химнама [Цркве]. Јединство два Завета се наглашава свугде. Библијских мотива има у изобилу. Многе химне нису ништа друго до варијације на тему старозаветних песама, од Мојсејеве песме приликом прелажења Црвенога мора све до песме Захарије, оца Јована Крститеља. Црква је одредила да се на велике празнике читају бројне поуке из Старога Завета да би нагласила да хришћанско савршенство није ништа друго до испуњење онога што је било предображено и предсликано, или чак непосредно пророковано у старини. Ова старозаветна припрема се нарочито наглашава у богослужењима Страсне Седмице. Читаво богослужење је засновано на овом убеђењу да је истински Савез [Завет] свагда био један, да је свагда постојала потпуна сагласност између Пророка и Апостола. И свеколики овај систем био је установљен управо у познијој отачкој епохи.

Један од најпотреснијих примера овог побожног библизма јесте славни Велики канон Св. Андреја Критског, који се чита на Великом појечерју током [прва три дана] Великога поста. Овај канон је снажна поука, позив на покајање, сачињен у стварном поетском надахнућу и заснован на Библији. Овде се помиње читав низ старозаветних грешника, и покајаних и непокајаних. Човек може готово да се изгуби у овој непрестаној бујници именâ и примерâ. Овде се, на наглашен начин, присећамо да свеколика старозаветна повед чини једно са хришћанском повешћу. Позвани смо да се, опет и опет, замишљамо над овом величанственом причом о Божанском руковођењу, са једне, и људској тврдовратости и падочом о Божанском руковођењу, са друге стране. Црква чува Стари Завет као велику ризницу. Треба овде, такође, поменути и утицај који је Песма над ђесмама имала на развој хришћанске мистике. Оригенов коментар на књигу песме над песмама је, по мишљењу Блаженога Јеронима, било Оригеново најуспешније дело у коме је он сâм себе надишао. Исто тако, и мистички коментари Св. Григорија из Нисе на Песму над ђесмама представљају богати рудник истинског хришћанског надахнућа.

Премудрости, која су била, на промислитељски начин, похрањена у Библији. Иза [буквалнога смисла] речи Светога Писма постоје и друге поуке којима треба да се уче само они напреднији. Испод свих људских описа многообразних откривења Божијих може се препознати Откривење, може се појмити сама Реч Божија у свеколиком њеном вечном величанству.

Претпостављало се да је у речи Божијој, чак, и када је Бог говорио у сасвим одређеним околностима, било онога што надилази сва историјска ограничења. Мора се врло пажљиво правити разлика између онога што је непосредно пророштво и онога што би се могло описати као поука. Многе од старозаветних прича могу бити крајње поучне за верника, чак, и када сами свештени писци нису имали на уму никакво намерно "предображење" хришћанске истине. Главна претпоставка је била да је Бог желео да Свето Писмо буде вечни водич за читав род људски. На тај начин је била ауторизована поука и стална реинтерпретација Старога Завета.

Антиохијска егзегеза се нарочито трудила око [тумачења] непосредног значења старих пророштава и прича. Главни представник ове "историјске" егзегезе био је Теодор Мопсуестијски, на Истоку познат као "Тумач". И премда је његов ауторитет био тешко нарушен тиме што је [каснијом] његово погрешно учење било осуђено [од стране Цркве], његов утицај на хришћанску егзегезу Старога Завета је, и даље, био врло значајан. Ова "историјска" егзегеза је често бивала у опасности да превиди универзално значење Божанскога Откривења, јер је пренаглашавала локалне и националне аспекте Старога Завета. И још више, [у опасности] да изгуби свештену перспективу, да се бави старозаветном историјом као да је та историја била историја једног јединог народа међу народима земаљским, а не и историја јединог истинитог Савеза са Богом.

Св. Јован Златоусти је, у свом егзегетском прегнућу, синтетисао најбоље елементе обе школе. Он сâм је био антиохијски богослов, али је, такође, у много чему био и следбеник Оригенов. Алегорије могу да буду заблудне. Али, не сме се превидети "типско" значење самих догађаја. Старозаветне институције и личности су такође били " типови " или " предобразци " ствари које ће доћи. Сама историја је пророчка. Сами догађаји пророкују, догађаји су указивали и указују на нешто друго, што их надилази. Рани Оци би се тешко могли окарактерисати као " фундаменталисти ". Они су свагда тежили Божанској Истини, самој Божанској поруци која је често била скривена иза речи [Писма]. Веровање у надахнутост [Писма] је само могло да обесхрабри сваку фундаменталистичку тенденцију. Божанска Истина се не може сводити на речи, чак ни [на речи] Светога Писма. Један од најбољих примера отачке егзегезе био је Шестиднев Св. Василија, који је успео да изложи хришћанску истину библијскога казивања о стварању [света] на један истински уравнотежен и здравоумно умерен начин.

Стари Завет и Реч Божија

Много пута је већ сугерисано да су јелински Оци исувише јелинизовали првобитну хришћанску благовест. Мора се бити веома опрезан и у погледу сваког таквог претеривања. У сваком случају Оци су били ти који су сачували свеколико благо Старога Завета и учинили га незаменивим наслеђем Цркве, како у области побожности, тако и у области богословља. Једино што никада нису чинили јесте да се никада нису ограничавали јеврејским ограничењима. Свето Писмо је за Оце било вечно и универзално Откривење. То Откривење је било упућено читавом роду људском на просто због тога што га је лично Бог упутио свим народима, без обзира на то што су Божанску Реч [старозаветни] Пророци објављивали искључиво Изабраном народу. То значи да се дубине Божанскога Откривења не могу мерити мером пуке прошлости, ма како та [прошла] времена била света. Није довољно бити уверен да су древни Јевреји разумевали и тумачили Свето Писмо [Старога Завета] на одређени начин. Ово тумачење никада не може бити и коначно. Онај Који је дошао да оствари и испуни Закон и Пророке обасјао је новом светлошћу стара откривења. Свето Писмо није пуки историјски документ. Свето Писмо заиста јесте Реч Божија, Божанска порука свим поколењима. А Христос Исус јесте Алфа и Омега Светога Писма, и Врхунац и Жижа Библије. Ово је непролазна порука Отаца Васеленске Цркве о Староме Завету [Савезу].

*са енглеској:
Мајџеј Арсенијевић*